

Η ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗ ΘΑΣΟ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΕΞΕΓΕΡΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑΣ (1894-1905)

Λάζαρος Κοεμτζόπουλος

I. Προδιάθεση

Έργο της Δικαιοσύνης, όπως και της Ιατρικής, είναι η θεραπεία των ατομικών και των κοινωνικών δικαιοδικών αναγκών με ευνοϊκή λύση ατομικών και συλλογικών προβλημάτων, με τη βοήθεια δικαιοδικού κανόνα-μέτρου. Η κοινωνία είναι πιο ευαίσθητη στην καλή εφαρμογή του κανόνα δικαίου, γραπτού ή αγράφου¹. Η λύση ενδέχεται να είναι τελεία (ιδανική), μετρία ή ατελής. Οι διαφορές αναφέρονται λ.χ. στην ιδιωτική ζωή (διαζύγιο, κληρονομία κ.λ.π.), την κοινοτική (επιβολή δημοτικού τέλους) ή τη δημόσια (προστασία περιβάλλοντος, δασών², προστασία της ζωής, κατάχρηση εξουσίας από αυθαιρεσία κοινοτικού ή δημόσιου οργάνου). Από τη λειτουργία της δικαιοσύνης κρίνεται και η κοινωνία και η ίδια πολιτεία μιας εποχής. Γι' αυτό κι η έρευνα του δικαίου από ανέκδοτες πηγές φέρνει στο φως στοιχεία που έχουν άμεση σχέση με πολιτικές εξελίξεις που διαμορφώνουν νέες καταστάσεις. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η Θάσος κατά τους τελευταίους χρόνους της τουρκοαιγυπτιακής συγκυριαρχίας.

II. Η απονομή της δικαιοσύνης στη Θάσο κατά τη 12ετία (1894-1905)

Η ερευνώμενη 12ετία (1894-1905) στο Β.Α. νησί της Μακεδονίας-Θράκης, Θάσο, από τη σκοπιά της απονομής της δικαιοσύνης εμφανίζει πολ-

1. Ανδρέου Γαζή, Πώς σκέπτεται ο νομοθέτης, Αφιέρωμα στον Κων. Τσάτσο, έκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1980, σελ. 489, σημ. 2.

2. Κωνσταντίνου Βαβούσκου, Γεωργικών και Δασικών Δίκαιον, έκδ. Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1970, σελ. 245, 268 και 273.

λαπλά προβλήματα, γιατί πέρα από την τριπλή διαμάχη του Οθωμανικού δικαίου προς το Βυζαντιακό και το Δημόδες³ συνυπάρχει και το στοιχείο της ιδιόρρυθμης συγκυριαρχίας τουρκικής και αιγυπτιακής, με απώτερο σκοπό την αφομοίωση του νησιού στα πολιτιστικά στοιχεία του κατακτητή (εμφανούς ή αφανούς, στη γλώσσα, το δίκαιο κ.λ.π.).

Για να καταλάβουμε, όμως, καλύτερα την τελευταία αυτή περίοδο της τουρκοαιγυπτιακής κυριαρχίας θα πρέπει ν' ανατρέξουμε σε προγενέστερους χρόνους, όταν η Θάσος παραχωρήθηκε, το 1813, από την Ύψηλή Πύλη στο χεδίβη της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή. Η παραχώρηση αυτή της Θάσου είχε ως αποτέλεσμα να διαμορφωθεί ένα ιδιότυπο καθεστώς, που προξενούσε το θαυμασμό του κάθε επισκέπτη. Οι Θάσιοι κατά την περίοδο αυτή διέπυρναν τα προνόμιά τους και απολάμβαναν πολλές ασυδοσίες. Το αξίωμα του προέδρου ολόκληρης της Θάσου, που καταργήθηκε το 1874, το Γενικό Συμβούλιο, η Γενική Συνέλευση, το Πρωτοδικείο Θάσου είναι δημιουργήματα της αιγυπτιακής διοίκησης. Η χρυσή αυτή περίοδος των κατοίκων της Θάσου άρχισε να σβήνει από το 1894 που ανέκυψε το Ψιακικό ζήτημα. Η αντίδραση των Θασίων στην πώληση των δασών τους και οι ταραχές που ξέσπασαν στη συνέχεια, κατέληξαν στα αιματηρά γεγονότα του 1902, που οδήγησαν στην αλλαγή του πολιτειακού καθεστώτος της Θάσου.

Όλα ξεκίνησαν από το δεύτερο συμβόλαιο που είχε υπογραφεί ανάμεσα στο νέο χεδίβη της Αιγύπτου Αμπάς Χιλμή Β' και την ελληνική εταιρεία του Ν. Ι. Ψιακή. Με το συμβόλαιο αυτό παραχωρούσε ο χεδίβης στην εταιρεία Ψιακή την εκμετάλλευση των δασών της Θάσου. Οι κάτοικοι, όμως, αντέδρασαν και ματαίωσαν δύο φορές την απόβαση των αντιπροσώπων της εταιρείας στο νησί. Τελικά οι Θάσιοι κατόρθωσαν ν' ακυρώσουν το συμβόλαιο και να υποχρεώσουν το χεδίβη ν' αποζημιώσει την εταιρεία. Εξοργισμένος τότε ο χεδίβης από τη στάση αυτή των Θασίων άρχισε να καταργεί τα προνόμιά τους, γεγονός που προκάλεσε τις συνεχείς διαμαρτυρίες τους, που οδήγησαν τελικά στη ρήξη και στη σύγκρουση⁴.

Από τα αιτήματα των Θασίων κατά τη διάρκεια των συλλαλητηρίων και των αιματηρών γεγονότων της περιόδου αυτής ήταν και η επαναφορά της

3. Νικολάου Ι. Πανταζοπούλου, Τριπλή διαμάχη δικαίων κατά την επίλυση κληρονομικής διαφοράς επί τουρκοκρατίας, Επ. Επ. Σχ. Ν. και Οικ. Επιστ., τ. ΙΒ'-ε', Ανάπτυπον, Θεσ/νίκη 1969. Κων/νου Χιόνη, Η απονομή της δικαιοσύνης στη Θάσο κατά την τουρκοκρατία, περ. «Θασιακά», τ. 5 (1988), σελ. 153, σημ. 1. Γεωργίου Νάκου, Μία μορφή κοινοτικής-δικαστικής δικαιοδοσίας στο εθιμικό δίκαιο της Θάσου, περ. «Θασιακά», τ. 7 (1991-92), σελ. 65-89.

4. Για το ζήτημα Ψιακή βλ. Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, Ιστορία της Θάσου 1453-1912, Ε.Μ.Σ., Θεσ/νίκη 1984, σελ. 159-162.

απονομής της δικαιοσύνης κατά το παλαιόν σύστημα. Πριν προχωρήσουμε, όμως, στην εξιστόρηση του θέματος αυτού, ανάγκη είναι να δούμε σε ποια κατάσταση βρισκόταν η δικαιοσύνη στις παραμονές της μεταβατικής αυτής περιόδου κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η πολιτική αλλαγή του 1902.

Βασικά όργανα απονομής του δικαίου και κατά την περίοδο αυτή (1894-1905) συνέχισαν να είναι το Πρωτοδικείο Θάσου και τα Μικτά Εκκλησιαστικά Δικαστήρια, ενώ οι παλιές αρμοδιότητες των προεστοδημογερόντων καταργήθηκαν και μόνο, ύστερα από αλληπάλληλες αναφορές των κατοίκων, ανέλαβαν για μικρό χρονικό διάστημα να επιλύουν μικροδιαφορές ή να προβαίνουν σε συμβιβασμούς. Το πλούσιο αρχαιολογικό υλικό που έχει διασωθεί διαφωτίζει την κρίσιμη αυτή περίοδο του θεσμού της δικαιοσύνης, που ο τρόπος της λειτουργίας του δεν ήταν αρεστός στους κατοίκους της Θάσου και στάθηκε μια από τις βασικές αιτίες των πολιτικών αναταραχών και εξελίξεων.

Το υλικό που συγκεντρώσαμε αναφέρεται στην περίοδο που ερευνούμε. Εξάιρεση αποτελεί μια προγενέστερη απόφαση της προεστοδημογεροντίας Κάστρου, που εκδόθηκε στις 25 Μαΐου 1874. Τη δημοσιεύουμε στο Παράρτημά μας⁵, γιατί παρουσιάζει ενδιαφέρον, αφού θέματα δενδροκτησίας απασχολούν ακόμα και σήμερα τους κατοίκους της Θάσου. Η ανακοίνωση μάλιστα του καθηγητή του Αριστ. Παν. Θεοφάνη κ. Γεωργίου Νάκου, που δημοσιεύεται στον παρόντα τόμο, αναφέρεται στο θέμα αυτό. Αντικείμενο, λοιπόν, της αναφερόμενης υπόθεσης του 1874 ήταν η διαφορά που υπήρχε ανάμεσα στο Δημήτριο Βασιλικό και Δημήτριο Μπηρζαμάνη για τις αγριελιές που υπήρχαν κάτω από τη Λιγιά. Κρίθηκε ότι οι αγριελιές ανήκαν στο Δ. Βασιλικό κι επιδικάσθηκαν σαυτών σύμφωνα με τις μαρτυρικές αποδείξεις και τους αξιόπιστους μάρτυρές του⁶.

III. Το Πρωτοδικείο Θάσου

Ο τρόπος της απονομής της δικαιοσύνης από το Πρωτοδικείο της Θά-

5. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 1.

6. Η υπόθεση αυτή αναφέρεται στα δέντρα-αγριελιές ως αντικείμενο ξεχωριστής κυριότητας. Για τη συνύπαρξη των δύο δικαιωμάτων (νομή κυρίου επί του όλου εδάφους και ξεχωριστή νομή-κυριότητα επί του δέντρου με τον ανάλογο χώρο τριγύρω από το δέντρο) βλ. στην υπ' αριθ. 276/1979 απόφαση του Πολ. Πρωτ. Καβάλας, Ελλ. Δικ. 21/1980, σελ. 239, *Rudolf Jhering*, Ο σκοπός εν τω δικαίω, μετ. Γ. Δ. Σαραντάκη, Αθήνα 1955, σελ. 286, *Μηνά Βλαστάση*, Σχόλια στο άρθρ. 46 του Α.Ν. 2880 της 24/27 Μαρτίου 1941, περ. «Θασιακά», τ. 2 (1985), σελ. 54-58, *Ν. Ελευθεριάδου*, Δικαστική 1934, Στ. 720-722, Ε.Α. 117/1931 Θέμις Μβ/692, άρθρα 58-63 Εισαγωγικού Νόμου Ελλ. Αστικού Κώδικα, *Ε. Αιγαίου* 3/1975 Ν.Β 24/204, νήσος Ικαρία, δικαίωμα αναστατικού (αναστατικό).

σου είχε απογοητεύσει τους κατοίκους του νησιού. Η απογοήτευσή τους αυτή εκφράζεται χαρακτηριστικά στο από 3-8-1894 υπόμνημά τους προς τον Αμπάς Χιλμή Β', όπου αναφέρουν ότι η εφαρμοζόμενη αστική νομοθεσία ήταν ξένη προς τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τους και παρακαλούσαν *«ίνα ληφθή πρόνοια και περί του συστήματος της απονομής δικαιοσύνης και, ει δυνατόν, ο τόπος να περιέλθει εις το ανέκαθεν αυτού σύστημα, καταρτιζομένου δικαστηρίου ως ανέκαθεν»*⁷. Οι αυστηροί τουρκικοί νόμοι που εφαρμόστηκαν με την ίδρυση του Πρωτοδικείου έκανε τους Θασίους να νοσταλγούν την ηπιότητα των παλιών τοπικών δικαστηρίων⁸.

Το σύστημα της εκλογής των παρέδρων δεν άλλαξε. Η Γενική Συνέλευση εκλέγει τους παρέδρους του Πρωτοδικείου και ο Γενικός Διοικητής εγκρίνει και κοινοποιεί σ' αυτούς το διορισμό τους. Στις 12-5-1895 η Γενική Συνέλευση της Θάσου, που συνήλθε για την εκλογή παρέδρων του Πρωτοδικείου, εξέλεξε παμψηφεί ως τακτικούς παρέδρους το Χριστόδουλο Δημητριάδη, Γιαζή Χ' Σταματίου και Γεώργιο Σ. Αλετρά, ενώ ως επίτιμα μέλη του Εμποροδικείου τον Ιωάννη Ν. Μεθοδίου, Κωνσταντίνο Ιωάννου και Κ. Καραμάνη. Τους παρέδρους αυτούς η Γενική Συνέλευση τους εξέλεξε για ένα χρόνο και μ' έγγραφό της παρακαλούσε το Γενικό Διοικητή Χαμδή βέη *«ν' αναγνωρίσει αυτούς ως τοιούτους, βεβαία ούσα ότι θέλουσιν εργασθεί ευσυνειδήτως και νομίμως»*⁹.

Το 1896 διαφωτίζεται καλύτερα από τον κώδικα αποφάσεων του Πρωτοδικείου Θάσου που διασώθηκε και διαφυλάσσεται στο Ιμαρέτ Καβάλας. Οι αποφάσεις που καταχωρούνται στον κώδικα αυτό, αρχίζουν από τις 18 Απριλίου 1896 και τελειώνουν στις 19 Δεκεμβρίου του ιδίου έτους. Από την αριθμησή τους διαπιστώνουμε ότι κατά το παραπάνω χρονικό διάστημα εκδόθηκαν 151 αποφάσεις. Απ' αυτές άλλες συζητήθηκαν στο Πρωτοδικείο και άλλες στο Εμποροδικείο Θάσου. Πρόεδρος του Δικαστηρίου είναι ο Μ. Χακή εφέντης, Οθωμανός υπήκοος, ο οποίος προεδρεύει πάντα και στα δύο τμήματα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Οι πάρεδροι του Δικαστηρίου εναλλάσσονται και εμφανίζονται περιοδικά κατά τις συζητήσεις που γίνονται. Αναφέρονται ως πάρεδροι οι: Γιαζής Χατζησταματίου, Χριστόδουλος Δημη-

7. Βλ. *A. E. Bakalopoulos*, Thasos, son histoire, son administration de 1453 à 1912, Paris 1953, αριθ. εγ. 48, σ. 140. Πρβλ. και *Κωνσταντίνου Χιόνη*, Η απονομή της δικαιοσύνης στη Θάσο κατά την τουρκοκρατία, περ. «Θασιακά», τ. 5 (1988), σ. 170.

8. Βλ. *Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου*, Ιστορία της Θάσου (1453-1912), Θεσ/νίκη 1984, σ. 147.

9. Βλ. *A. E. Bakalopoulos*, ό.π., αριθ. εγ. 51, σ. 144-145 και *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ. 171.

τριάδης, Γ. Σ. Αλετράς, Γ. Σωτηριάδης, Κ. Ιωάννου, Β. Μαραγκόπουλος και Μαχμούτ εφέντης. Ο τελευταίος ήταν ο αρχιγραμματέας του Δικαστηρίου και αποτελούσε το αναπληρωματικό μέλος στη σύνθεσή του, όταν το Δικαστήριο λειτουργούσε ως Εμποροδικείο. Υπογράφει στα τουρκικά μαζί με τους άλλους δικαστές στο τέλος των αποφάσεων. Οι αποφάσεις του Πρωτοδικείου υπογράφονται από τον πρόεδρο, δύο παρέδρους και το γραμματέα, ενώ οι αποφάσεις του Εμποροδικείου υπογράφονται και από τα επίτιμα μέλη που εναλλάσσονται κατά τη σύνθεση.

Ο κώδικας αποφάσεων του 1896 αποτελεί πολύτιμη πηγή για την ιστορία του δικαίου της εποχής αυτής. Από τις σελίδες του κώδικα παρελαύνουν τα ονόματα των δικαστών και των γραμματέων του Δικαστηρίου, των δικηγόρων, τα ονόματα των διαδίκων, τα επαγγέλματά τους, οι τόποι καταγωγής των, τοπωνύμια, εταιρείες κ.ο.κ. Συζητούνται πολλές και ποικίλες αστικές διαφορές. Η απόδειξή τους στηρίζεται, κυρίως, σε έγγραφα. Χρησιμοποιούνται, όμως, ως αποδεικτικά μέσα και η εμπάρτυρη απόδειξη και ο όρκος και η ομολογία. Οι ενστάσεις που προβάλλονται από τους πληρεξουσίους των διαδίκων συζητούνται και το Δικαστήριο ή τις κάνει δεκτές ή τις απορρίπτει. Εξόν από τις αστικές διαφορές με ενοχικό ή εμπράγματο χαρακτήρα, υπάρχουν και αγωγές για αποζημίωση, λόγω καταδίκης του εναγομένου στο Πλημμελειοδικείο, για απόδοση μισθίου ή για μη εμπρόθεσμη εκπλήρωση παροχής. Άλλες αγωγές επιδιώκουν την αναστολή εκτέλεσης καταδικαστικών αποφάσεων, ενώ άλλες προσπαθούν ν' ανακόψουν πρωτόδικες καταδικαστικές αποφάσεις. Οι εναγόμενοι συνήθως ερημοδικούν, γι' αυτό συχνά παρατηρείται η άσκηση του ένδικου μέσου της ανακοπής. Τους ερημοδικούντες υποστηρίζουν δικηγόροι που διορίζονται από το Δικαστήριο με αμοιβή μισό μετζίτι. Οι αποφάσεις του Πρωτοδικείου Θάσου του έτους αυτού είναι όλες σχεδόν καταδικαστικές¹⁰.

Μια πρώτη προσέγγιση του κώδικα αποφάσεων του 1896 έγινε από την κ. Αμαλία Παππά-Καραπιδάκη στο 1ο Συμπόσιο Θεσιακών Μελετών. Στη σχετική ανακοίνωσή της, που δημοσιεύθηκε στον 7ο τόμο των «Θεσιακών», περιέλαβε και ένα Παράρτημα, όπου δημοσίευσε και επτά αποφάσεις από τον παραπάνω κώδικα¹¹. Από τον ίδιο κώδικα δημοσιεύουμε και εμείς άλλες δύο αποφάσεις. Με τη μία καταδικάζεται ερήμην ο εναγόμενος Νικόλαος Κόκκινος ως αντιπρόσωπος των δύο συνοικιών του Ραχωνίου να πληρώσει στον ενάγοντα Γαβριήλ Δημητρίου 18 μετζίτια και 65 οκ. λάδι ως υπόλοιπο του

10. Βλ. Αμαλίας Παππά-Καραπιδάκη, 'Ένα παράδειγμα απονομής δικαιοσύνης στη Θάσο κατά τον 19ο αιώνα, περ. «Θεσιακά», τ. 7 (1990-91), σ. 161-166.

11. Βλ. Αμαλίας Παππά-Καραπιδάκη, ό.π., σ. 167-178.

ετήσιου μισθού του. Ο ενάγων είχε διορισθεί φύλακας από τις δύο συνοικίες του Ραχωνίου και ο εναγόμενος ως αντιπρόσωπος των δύο συνοικιών όφειλε να εισπράττει από τους κατοίκους τον ετήσιον μισθόν του και να τον διαθέτει για την πληρωμή του ενάγοντα Γαβριήλ Δημητρίου¹². Με την άλλη επικυρώνεται η πρωτόδικη υπέρ του ανακοπτομένου ερήμην απόφαση, γιατί ο ανακόπτων Γεώργιος Πλούτος αρνήθηκε να δώσει τον όρκο που ζήτησε το Δικαστήριο¹³.

Ο όρκος αποτελούσε αποδεικτικό μέσο, όταν δεν υπήρχαν έγγραφα ή μάρτυρες. Γι' αυτό η υπ' αριθ. 32/18-6-1896 απόφαση του Πρωτοδικείου Θάσου υποχρεώνει τον εναγόμενο Στέφανο Σούλτο να πληρώσει τα 513 γρόσια που έλαβε από το Σετέ Μεμουρού Οσμάν εφένδη για να τα δώσει στον Ιωάννη Ν. Μεθοδίου, επειδή ο ενάγων Ιωάννης Ν. Μεθοδίου αρνήθηκε ότι τα έλαβε και δέχτηκε να δώσει τον όρκο που διατύπωσε το Δικαστήριο¹⁴.

Άλλη περίπτωση απόδειξης αποτελεί και η κοινή φήμη. Χαρακτηριστική είναι η υπ' αριθ. 38/27-6-1896 απόφαση του Πρωτοδικείου Θάσου όπου η πολύχρονη διένεξη για την κατοχή ακινήτου μεταξύ του Νικολάου Αγγέλου και των κληρονόμων Ι. Αναγνωστούδη λύθηκε με προδικαστική που διέταξε απόδειξη με κοινή φήμη. Κατά την πρώτη συζήτηση της υπόθεσης οι κληρονόμοι του Ι. Αναγνωστούδη ερημοδίκησαν. Κατά της ερήμην απόφασης άσκησε ανακοπή η Θωμάκη Αναγνωστούδη. Ακολούθησε ένας σκληρός δικαστικός αγώνας, όπου υποβλήθηκαν πλήθος ενστάσεις και αντεστάσεις. Τελικά το Δικαστήριο έκανε αποδεκτό το αίτημα της ανακόπτουσας για απόδειξη των ισχυρισμών της με κοινή φήμη. Ο Γιαξής Χ' Σταματίου, πάρεδρος του Πρωτοδικείου Θάσου, διορίσθηκε εισηγητής για να μεταβεί στο Κάστρο και να εξετάσει επιτόπια μάρτυρες προκειμένου ν' αποδειχθούν: αν ο ανακοπτόμενος Ν. Αγγέλου επισκέφθηκε τη Θάσο κατά τα έτη 1874-1889, αν συναντήθηκε με τον πατέρα της ανακόπτουσας και αν το μέρος όπου υπηρετούσε ο Ν. Αγγέλου ως διδάσκαλος αποτελούσε απόσταση ταξιδιού. Το Δικαστήριο, αφού έλαβε υπόψη του την από 17-6-1896 εισηγητική έκθεση, αποφαινεται: «απεδείχθη ότι ο ανακοπτόμενος από το 1874-1889 δις και τρις ήλθεν εν Θάσω και συνητήθη με τον κάτοχον των κτημάτων Ιωάν. Αναγνωστούδην. Επειδή όθεν ελθόντος του ανακοπτομένου εν Θάσω, δις και τρις συναντηθέντος μετά του αντιδίκου του και μη κινήσαντος τότε αρμοδίως εναντίον αυτού αγωγήν, η την 17η Αυγούστου 1892 και αριθ. 173 πρωτοκολληθείσα αυτού αγωγήν

12. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 6.

13. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 7.

14. Βλ. Κώδικα αποφάσεων του Πρωτοδικείου Θάσου του έτους 1896, που βρίσκεται στο Ιμαρέτ Καβάλας, σ. 47-48.

δεν δύναται να ληφθή υπ' όψιν, διότι κατά το άρθρον Αστ. Κώδικος 1665 μεσολαβεί ο χρόνος παραγραφής και επειδή τας υπό ημερ. 22 Ιουνίου 1896 εγγράφους ενστάσεις του ανακοπτομένου, τας μετά την ενέργειαν της κοινής φήμης δοθείσας, το Δικαστήριο δεν δύναται να λάβη υπ' όψιν και απορρίπτει αυτάς διά τους εξής λόγους: α) Διότι πάσα ένστασις μετά την έκδοσιν αποφάσεώς τινος είναι όλως περιττή και απαράδεκτος, β) διότι κατά το άρθρ. Αστ. Κώδικος 1734 δεν ελέγχεται το αξιόπιστον των καταθεσάντων μαρτύρων και γ) διότι ουδέν διάταγμα φαίνεται να υπάρχει ακυρούν την διά κοινής φήμης κατά τον Αστ. Κώδικα απόδειξιν ενστάσεώς τινος. Διά ταύτα, κατά το 158 άρθρ. Πολ. Δικονομίας, δεχόμενον την υπό ημερ. 6 Μαρτίου 1893 και αριθ. 26 αίτησιν ανακοπής της Θωμαίδος Ι. Αναγνωστούδη ανατρέπει και ακυροί καθ' ολοκληρίαν την υπό ημερ. 14 Οκτωβρίου 1892 και αριθ. 103 πρωτόδικον ερήμην υπέρ του ανακοπτομένου Νικολ. Αγγέλου και εναντίον των κληρονόμων του Ιωάν. Αναγνωστούδη απόφασιν, θεωρεί κυρίους των διαφιλονεικωμένων κτημάτων τους κληρονόμους του Ι. Αναγνωστούδη, χωρίς να έχει το δικαίωμα ο ανακοπτόμενος να τους ενοχλήσει εις το εξής και καταδικάζει αυτόν εις τα έξοδα κοινής φήμης και δικαστικά. Απεφασίσθη παμψηφεί την 27ην Ιουνίου 1896 και απηγγέλη δημοσίως την ιδίαν, επιδεικτική εφέσεως. Τη 3 Ιουλίου 1896. Ο πρόεδρος Μ. Χακή. Οι πάρεδροι Γιαξής Χα' Στάματιον, Γ. Σ. Αλετράς. Ο γραμματεύς Γρ. Δ. Χ' Κωνσταν(τίνου)»¹⁵.

Ένας άλλος ανέκδοτος μέχρι σήμερα κώδικας του Πρωτοδικείου Θάσου, που βρίσκεται και αυτός στο Ιμαρέτ Καβάλας, διαφωτίζει τον επόμενο χρόνο, ήτοι το 1897. Ο νέος κώδικας, όμως, δεν είναι όμοιος με τον προηγούμενο του 1896, γιατί σ' αυτόν δεν καταχωρούνται οι αποφάσεις που εκδίδονται, αλλά καταγράφεται μόνο το ιστορικό της κάθε υπόθεσης. Αρχίζει από το Γενάρη του 1897 και τελειώνει το Σεπτέμβριο του ιδίου έτους. Από τις 158 σελίδες αυτού του κώδικα παρελαύνει όλη η κίνηση του Πρωτοδικείου Θάσου κατά το παραπάνω χρονικό διάστημα. Στο κεφάλαιό κάθε σελίδας αναγράφεται πάντα ο χρόνος της συζήτησης, π.χ. «δικάσιμος η 21η Ιανουαρίου 1897, ημέρα Τετάρτη, 7 μ.μ.», και στη συνέχεια ακολουθεί η παράθεση των στοιχείων της κάθε υπόθεσης, που τοποθετούνται στα τετραγωνίδια τα οποία σχηματίζουν οι τεμνόμενες οριζόντιες και κάθετες γραμμές. Σε κάθε σελίδα καταχωρούνται μέχρι έξι υποθέσεις. Στο πρώτο τετραγωνίδιο της κάθε υπόθεσης αναγράφεται το αποτέλεσμα της δίχης, π.χ. «απερρίφθη», «διεκπεραιώθη», «αναβάλλεται επ' αόριστον» ή «αναβάλλεται διά την 22 Ιανουαρίου ώρ. 7 μ.μ.», «διετάχθη η εξέλεξις της υπογραφής του Κωνσταντί(νου)

15. Βλ. Κώδικα αποφάσεων του Πρωτοδικείου Θάσου του έτους 1896, σ. 53-58.

Π'' Δημητρίου εντός 15 ημερών», «διεγράφη», «συνεβιβάσθη», «διετάχθη διαιτησία», «μη γενομένης απαρτίας αναβάλλεται επ' αόριστον», «μη εμφανισθέντων αμφοτέρων αναβάλλεται επ' αόριστον», «επ' αόριστον διεγράφη» κλπ. Στο δεύτερο τετραγωνίδιο σημειώνεται το όνομα του Δ. Κυριάκου, δικαστικού κλητήρα που κοινοποιεί τα διάφορα δικόγραφα, στο τρίτο το όνομα του Γεωργίου Λεοντίδη, γραμματέα του Πρωτοδικείου Θάσου, στο τέταρτο το αίτημα που υποβάλλεται με το δικόγραφο, π.χ. «απαίτησις ενοικίων», «παράδοσις οικίας», «ανακοπή», «685 γρ(όσια) τρεχ(ούμενα)», «ακύρωσις αποδείξεως», «άρσις κατασχέσεως», «ακύρωσις πωλητηρίου», «διαμφισβήτησις ελαιοδένδρων», «αμφισβήτησις χωραφίου», «επιθεώρησις λογαριασμών», «αντίκρουσις κατασχέσεως» κλπ. Στη συνέχεια αναγράφονται στα τετραγωνίδια 6 και 7 τα ονόματα των εναγόντων και των εναγομένων και στο τετραγωνίδιο 8 ο αριθμός του δικογράφου και ο χαρακτηρισμός αν η υπόθεση είναι πολιτική ή εμπορική. Στην επόμενη σελίδα και στην ίδια θέση, που είναι συνεχόμενη, αναγράφεται πολλές φορές και η απόφαση του Δικαστηρίου, π.χ. «κατά το 159 άρθ. Πολ. Δικ. απορρίπτεται η υπ' αριθ. 431 και ημερομην(ία) 16 9 /βρ(ιον) 1896 ανακοπή των ανακοπιτόντων Παναγιώτου Π'' Δημητρίου και Ιωάννου Π'' Δημητρίου και επικυρούται η υπό ημερομην(ία) 16 8 /βρ(ιον) 1896 και αρ. 107 υπέρ του ανακοπιτομένου ερήμην απόφασις. Διά τε τον εμφανισθέντα Κωνστ. Π'' Δημητρίου διωρίσθησαν ο Β. Μαραγκόπουλος και Στέφ. Σούλτος όπως μετά τον παρέδρου Γεωργίου Αλετρά εξελέγξωσι την υπογραφήν του και εντός 15 ημερών δώσωσι την έκθεσίν των. Τη 21η Ιανουαρ(ιον) 1897. Ο Πρόεδρος Μ. Χακή. Οι πάρεδροι Γ. Σ. Αλετράς και Χ. Δημητριάδης. Ο Γραμματεύς Γ. Λεοντίδης»¹⁶ ή «ανεβλήθη επ' αόριστον όπως επιθεωρήσωσι τους μεταξύ των λ/σμούς οι διορισθέντες πραγματογνώμονες και εκδώσωσιν εγκαίρως την επί τούτω έκθεσίν των. Τη 12η Μαΐου 1897»¹⁷ ή «ανεβλήθη επ' αόριστον όπως προσέλθωσιν οι υπό της εναγούσης προαναφερθέντες μάρτυρες. Τη 12η Μαΐου 1897»¹⁸ ή «ανεβλήθη την 14 Ιουλίου 1897, ημέραν Δευτέραν και ώρ(αν) 2 π.μ. όπως προσέλθη ο ίδιος ενάγων και λάβη τον υπό τον εναγομένον εραχθέντα όρκον»¹⁹ ή «το Δικαστήριον δέχεται τον υποβληθέντα συμβιβασμόν και επικυροί αυτόν»²⁰ ή «μη εμφανισθέντων αμφοτέρων διεγράφη» ή «τη αιτήσει αμφοτέρων αναβάλλεται

16. Βλ. Κώδικα Πρωτοδικείου Θάσου του έτους 1897, που βρίσκεται στο Ιμαρέτ Καβάλας, σ. 2.

17. Βλ. Κώδικα Πρωτ. Θάσου του έτους 1897, σ. 60.

18. Βλ. Κώδικα Πρωτ. Θάσου του έτους 1897, σ. 60.

19. Βλ. Κώδικα Πρωτ. Θάσου του έτους 1897, σ. 102.

20. Βλ. Κώδικα Πρωτ. Θάσου του έτους 1897, σ. 42.

επ' αόριστον» ή «απέσυρεν ο πληρεξούσιος του ενάγοντος την αγωγήν του» ή «μη υπάρχουσας απαρτίας αναβάλλεται επ' αόριστον» ή «έλαβε τον όρκον και ήρθη η κατάσχεσις» ή «επειδή δεν εκοινοποιήθησαν αι κλήσεις αναβάλλεται επ' αόριστον» κλπ.

Οι εκκρεμοδικίες στο Πρωτοδικείο της Θάσου είναι πολλές. Ερμηδικοούν όχι μόνο οι εναγόμενοι αλλά μερικές φορές και οι ενάγοντες. Υπάρχουν υποθέσεις που αναβάλλονται με τη συναίνεση και των δύο μερών ή διαγράφονται, γιατί δεν εμφανίστηκαν στο Δικαστήριο και τα δύο διάδικα μέρη. Το ίδιο παρατηρείται και στις ανακοπές. Αναφέρουμε την περίπτωση που αναγράφει: «μη εμφανισθέντος του ανακόπτοντος Σταματίου Λασκαρίδη απορρίπτεται η υπ' αριθ. 32 και ημερομ. 4 Μαρτίου 1897 ανακοπή και επικυρώνεται υπέρ της ανακοπτομένης η υπ' αριθ. 50 και ημερομ. 11 Ιουλίου 1896 ερήμην απόφασις. Απεφασίσθη παμψηφεί τη 31η Μαρτίου 1897»²¹.

Από τη μελέτη του κώδικα του 1897 προκύπτει ότι και το έτος εκείνο συνέχισε να είναι πρόεδρος του Δικαστηρίου ο Μ. Χακή, ενώ πάρεδροι εξακολουθούν να είναι ο Γιαζής Χ' Σταματίου, Χρ. Δημητριάδης, Γ. Σ. Αλετράς, Γ. Σωτηριάδης και Μαχμούτ, που εναλλάσσονται ως τακτικοί στις πολιτικές και ως επίτιμα μέλη στις εμπορικές υποθέσεις. Εμφανίζονται το 1897 και δύο νέα πρόσωπα, ο Ιωάννης Ν. Μεθοδίου και ο Κων/νος Ιωάννου, αλλά μόνο ως επίτιμα μέλη υπογράφουν σε μερικές αποφάσεις του Εμποροδικείου Θάσου²². Από τη σελίδα 152 ως το τέλος (σελ. 158) ο τρόπος της καταχώρησης των στοιχείων της κάθε υπόθεσης αλλάζει. Στη σελ. 152 καταχωρούνται 10 υποθέσεις, ενώ στις υπόλοιπες από 11. Αναγράφεται στην πρώτη σελίδα ο αριθμός της απόφασης, ακολουθεί η ημερομηνία αυτής, ο αριθμός του δικογράφου, τα ονόματα των εναγόντων και εναγομένων, η ημερομηνία αποστολής, το όνομα του γραμματέα, το όνομα του κλητήρα, η ημερομηνία κοινοποίησης, η ημερομηνία παραλαβής και ο παραλαβών.

Από το σύνολο των υποθέσεων που καταχωρούνται στον κώδικα του 1897 διαπιστώνεται ότι έχει συσσωρευθεί μεγάλος αριθμός υποθέσεων στο Πρωτοδικείο Θάσου και το Δικαστήριο αδυνατεί ν' ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του. Αγωγές και ανακοπές που υποβάλλονται δεν υποστηρίζονται από τους διαδίκους, ενώ άλλες αναβάλλονται με αμοιβαία συναίνεση ή αποσύρονται από τους πληρεξούσιους των εναγόντων. Υπάρχουν ακόμα μερικές περιπτώσεις υποθέσεων που αναβλήθηκαν επ' αόριστον, γιατί δεν είχαν κοινοποιηθεί οι κλήσεις. Άλλος βασικός λόγος αναβολής υποθέσεων ήταν και η συχνή απουσία των δικαστών, γεγονός που ανάγκαζε το Δικαστήριο ν' ανα-

21. Βλ. Κώδικα Πρωτ. Θάσου του έτους 1897, σ. 48.

22. Βλ. Κώδικα Πρωτ. Θάσου του έτους 1897, σ. 40, 42, 64, 72, 74, 98 και 138.

بدان حكومت خوافی قرار دفترید در ۱۸۹۴ م

کتابخانه	دانشگاه مشهدی	فصلنامه ماهی	کیفیت قرار
۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲
۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲
۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲
۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲
۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲
۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲
۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲
۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲
۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲
۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲	۲۱۵۸ ۱۹۲

Σελίδα από τον κώδικα του Πρωτοδικείου Θάσου του έτους 1897.

βάλλει επ' αόριστον τις υπό συζήτηση υποθέσεις λόγω ελλείψεως απαρτίας. Χαρακτηριστική είναι η φράση που αναφέρεται σε πολλές συνεχόμενες αποφάσεις: «μη υπάρχουσας απαρτίας ανεβλήθη επ' αόριστον».

Το 1898 πρόεδρος του Πρωτοδικείου Θάσου διορίστηκε ο Ναζίφ Τζεμαλεδίν εφέντης. Κατά την περίοδο της προεδρίας αυτού η κατάσταση στο Πρωτοδικείο χειροτέρευε περισσότερο. Ο Ναζίφ Τζεμαλεδίν επανέφερε τον «περί δικαστικών τελών» τουρκικό νόμο, που είχε εφαρμοσθεί με την εισαγωγή της τουρκικής νομοθεσίας και που είχε καταργηθεί, ύστερα από αναφορές των Θασίων, στα χρόνια του Αιγύπτιου πρίγκιπα Χαλίμ πασά, πράγμα που προκάλεσε την αντίδραση των κατοίκων, γιατί ανέβαζαν κατά πολύ τα δικαστικά έξοδα και τέλη μιας απόφασης. Ο ίδιος πρόεδρος παρημπόδισε τη σύγκληση των αντιπροσώπων της Γενικής Συνέλευσης, γεγονός που παρότρυνε το προνομιακό καθεστώς των Θασίων. Η επιβολή άλλωστε δυσβάσταχτων φόρων και η παράνομη ιδιοποίησή τους μαζί με την αυθαίρετη εισαγωγή της τουρκικής γλώσσας για τη σύνταξη των αποφάσεων του Δικαστηρίου εξηρέθισαν το λαό της Θάσου και κορύφωσαν την κρίση. Στις 11/23 Ιανουαρίου 1900 ο διοικητής της χωροφυλακής Χουρσίτ, ο οποίος επέδειξε υπερβάλλοντα ζήλο στην εκτέλεση των εντολών της αιγυπτιακής κυβέρνησης για κατάλυση του προνομιακού καθεστώτος των Θασίων, έρχεται να καταργήσει τα εγχώρια δικαστήρια, που δικάζαν μικροδιαφορές ή προέβαιναν σε συμβιβασμούς, και να διατάξει να δικάζονται όλες οι υποθέσεις, ποινικές και πολιτικές, μόνο στο Πρωτοδικείο του Λιμένα²³. Η συσσώρευση αυτή όλων των υποθέσεων στο Πρωτοδικείο είχε δυσμενείς συνέπειες στον τρόπο της λειτουργίας της δικαιοσύνης. Ο ιατρός Γ. Μ. Χρηστίδης σχολιάζοντας την ενέργεια αυτή του Χουρσίτ αναφέρει ότι έκτοτε οι ζημιές, οι ζωοκλοπές και τα άλλα πταίσματα πολλαπλασιάστηκαν, γιατί «όσοι μετέβησαν εις το Πρωτοδικεῖον εξόδευσαν περισσότερα από όσας αποζημιώσεις απήτουν πληρώνοντες εις αναφορογράφους, εις χαρτόσημα, εις πρωτόκολλα, εις δικηγόρους και επί ημέρας μένοντες μακράν των εργασιών των. Και ταῦτα αν είχαν μάρτυρας, διότι το Πρωτοδικεῖον δεν παρεδέχτο την κατάθεσιν του αγροφύλακος. Προς τούτοις η πίστις εξέλιπε ... και η ασφάλεια της τιμῆς έπαθε διά τους αυτούς λόγους»²⁴.

Η επαναφορά του νόμου «περί δικαστικών τελών», η κατάργηση των εγχωρίων δικαστηρίων, η καθιέρωση της τουρκικής γλώσσας για τη σύνταξη

23. Βλ. το ιστορικό μέρος της εξέλιξης των γεγονότων στου *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ. 171-173.

24. Βλ. έκθεση ιατρού Γ. Μ. Χρηστίδη στου *A. E. Bakalopoulos*, Thasos, ό.π., αριθ. εγ. 56, σ. 152.

των αποφάσεων του Δικαστηρίου ήσαν θέματα που απασχολούσαν καθημερινά το λαό της Θάσου. Από τα βασικά αιτήματα που υπέβαλαν στο χεδίβη της Αιγύπτου ήταν και η ανασύσταση των εγχωρίων δικαστηρίων, η σύσταση δικαστηρίων με πρόσωπα που διακρίνονταν για τον ακέραιο χαρακτήρα τους και η επιβολή διατίμησης των δικηγορικών αμοιβών με την παράλληλη παρακολούθηση της διαγωγής και της πληρωμής αυτών. Ζητούν ακόμα η εκλογή των παρέδρων δικαστών να μη γίνεται κατ' αυθαίρετο τρόπο αλλά κατά το σύστημα της Θάσου. Κάτω από την πίεση των γεγονότων ο διοικητής υποχρεώθηκε να συγκαλέσει τη Γενική Συνέλευση αλλά άσκησε ισχυρές παρεμβάσεις για να μη συζητηθούν τα θέματα που απασχολούσαν τους Θάσιους και επέλεξε πρόσωπα της αρεσκείας του για τις θέσεις των παρέδρων του Δικαστηρίου²⁵. Οι Θάσιοι ξεσηκώθηκαν κατά της αυθαιρεσίας του Διοικητή και ως εγκληματία δεν του αναγνώριζαν το δικαίωμα να ενεργεί ως διοικητής. Κατηγορούσαν ακόμα και τον εισαγγελέα, που δε γνώριζε την ελληνική, και ζητούσαν να μην έρχονται στη Θάσο «νομικώς αστοιχειώτοι και εξ άλλων μερών φυγόδικοι, λόγω μεν ίνα απονείμωσιν ενταύθα την δικαιοσύνην, έργω δε ίνα εξυπηρετώσι το έργον της διοικήσεως συμπράττοντες εις τας παρανομίας αυτής και έτοιμοι να προβώσιν εις παν κακόν...»²⁶. Όλα αυτά κατέληξαν στα αιματηρά γεγονότα και στην εξέγερση του 1902, που άλλαξαν το πολιτειακό καθεστώς της Θάσου με την κατάργηση της τουρκοαιγυπτιακής συγκυβέρνησης και την επαναφορά του νησιού στην Ύψηλή Πύλη.

Κατά την παραχώδη αυτή περίοδο (1898-1902) εξακολούθησε να λειτουργεί το Πρωτοδικείο Θάσου. Από το διατακτικό της υπ' αριθ. 43/1900 απόφασης, που μας διασώθηκε, μαθαίνουμε ότι πρόεδρος του Δικαστηρίου συνέχισε να είναι ο Ναζίφ εφέντης. Η παραπάνω απόφαση αναφέρεται σε διαφορά που υπήρχε ανάμεσα στο Ματθαίο Νικολάου και στη μοναχή Μεγαλούσα για ένα βοσκότοπο. Η απόφαση είναι τεκμηριωμένη και ξεχωρίζει και για τη δομή της και για την αξιολόγηση των μαρτυρικών καταθέσεων. Το Δικαστήριο στηριζόμενο στους μάρτυρες της ενάγουσας, που τους θεωρεί αξιόπιστους, αλλά και στην ομολογία του εναγομένου ότι το επίδικο ήταν κληρονομιαίο στοιχείο της ενάγουσας από τον πατέρα της Στεφανή, δέχεται την εικοσαετή κατοχή και ότι η καλλιέργεια ήταν ανενόχλητη. Δέχεται ακόμα ότι υπάρχει διατάραξη της νομής της ενάγουσας και απορρίπτει τον ισχυρισμό-ένσταση του εναγομένου «περί νεκρών γαιών» εφαρμόζοντας το άρθρο 21 «περί γαιών» και υποχρεώνοντας το Ματθαίο Νικολάου να απόσχει από τον επίδικο βοσκότοπο και να τον παραδώσει στην ενάγουσα μοναχή Μεγα-

25. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ. 173.

26. Βλ. Α. Ε. Βακαλοπούλου, ό.π., αριθ. εγ. 62, σ. 180.

λούσα, με σύγχρονη καταδίκη του στα δικαστικά έξοδα, συμποσούμενα σε 533 γρόσια. Η απόφαση κηρύχθηκε από το Δικαστήριο δεκτική του ενδίκου μέσου της εφέσεως²⁷.

Η κατάληψη της Θάσου από τους Τούρκους τον Απρίλιο του 1902 έγινε ύστερα από πρόσκληση των Θασίων. Οι Τούρκοι αποδέχτηκαν τα αιτήματα των κατοίκων ανάμεσα στα οποία ήταν και το θέμα της δικαιοσύνης. Γι' αυτό και στο φερμάνι του σουλτάνου Απτούλ Χαμίτ, που διαβάστηκε στο Λιμένα, στις 25-4-1902, οι Τούρκοι αναγνωρίζουν τα παλιά προνόμια του νησιού και υπόσχονται ότι θα συστήσουν καϊμακλίκη «και Πρωτοδικεϊόν, εις έκαστον χωρίον θα διορισθεί Ειρηνοδικεϊόν μεθ' ενός ή διπλού υπαλλήλου και δικάζωσι μικράς υποθέσεις...»²⁸. Η υπόσχεση, όμως, της σύστασης Ειρηνοδικείων στα χωριά δεν εκπληρώθηκε. Αντί των Ειρηνοδικείων επανήλθε το παλιό σύστημα της επίλυσης μικροδιαφορών και συμβιβασμών από τις μουχταροδημογεροντίες. Από τον κώδικα δικαστικών αποφάσεων της κοινότητας Άνω Θεολόγου, που αρχίζει στις 23-9-1902 και σταματά στις 20-4-1903, μαθαίνουμε το αντικείμενο των μικροδιαφορών και τον τρόπο επίλυσής των. Συνήθως αναγράφεται ότι ομολόγησε ο εναγόμενος το χρέος του και έλαβε μερικές μέρες προθεσμία για να πληρώσει²⁹. Από τον προσωρινό νόμο «περί οργάνισμού Δικαστηρίων» πληροφορούμαστε ότι τα συμβούλια των δήμων είχαν το δικαίωμα να δικάζουν υποθέσεις μέχρι του ποσού των 150 γροσίων, ενώ οι δημογεροντίες δεν είχαν τέτοια δικαστική εξουσία³⁰. Γι' αυτό και ο μουτσαρίφης Θάσου Μ. Κιαζήμ αναφέρει στο μουχτάρη Άνω Θεολόγου ότι «επί της νήσου μόνον εν τη έδρα του μουτσαριφικεϊου υπάρχει Δικαστήριον. Όθεν εις ουδέν άλλο σημείον της νήσου υπάρχει τμήμα τι υπό την επωνυμίαν Δικαστήριον...»³¹ και συνιστά σ' αυτόν να συστήσει στους κατοίκους, όταν προσέρχονται στο Πρωτοδικείο ως μάρτυρες, να μην αναφέρουν τις μουχταροδημογεροντίες, που προέβαιναν σε συμβιβασμούς, ως Δικαστήρια.

Το Πρωτοδικείο Θάσου λειτούργησε ως την απελευθέρωση της Θάσου. Επειδή, όμως, η παλιά Γενική Συνέλευση, που εξέλεγε τους παρέδρους, αντικαταστάθηκε από το Διοικητικό Συμβούλιο, γι' αυτό η εκλογή των παρέδρων από το 1902 ως το 1912 γινόταν από τους δημογέροντες, ιερείς και προκρίτους κάθε χωριού³².

27. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 13.

28. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Η αλληλογραφία του Γιαζή Χ' Σταμάτη (1902-1911), περ. «Θασιακά», τ. 4 (1987), σ. 187-188.

29. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Η απονομή..., «Θασιακά», τ. 6 (1989), σ. 199.

30. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ. 199.

31. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Η απονομή..., «Θασιακά», τ. 5 (1988), σ. 175.

32. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ. 174.

IV. Εφετείο Θεσσαλονίκης

Το Πρωτοδικείο Θάσου υπαγόταν στη δικαιοδοσία του Εφετείου Θεσ/νίκης. Επειδή, όμως, οι τουρκικοί νόμοι ήταν πολύ αυστηροί, γι' αυτό οι αντι-πρόσωποι της Θάσου με την από 10-11-1887 αναφορά τους ζήτησαν μαζί με την κατάργηση των δικαστικών τελών να υπάγεται το Πρωτοδικείο Θάσου «εφεσίμως και αναιρεσίμως εις τα δικαστήρια της Α.Υ. του χεδίβου». Κι ενώ το πρώτο αίτημά τους για κατάργηση των δικαστικών τελών έγινε αποδεκτό, το δεύτερο δεν μπορούσε να γίνει δεκτό, γιατί ο χεδίβης δεν είχε το δικαίωμα της αλλαγής του δικαστικού καθεστώτος της Θάσου σαν υποτελής του σουλτάνου³³.

Από μια σειρά εγγράφων που διασώθηκαν στο αρχείο του Αυγουστή Αναστασιάδη μαθαίνουμε λεπτομέρειες για εφέσεις Θασίων που συζητούνταν στο Εφετείο Θεσ/νίκης. Επειδή οι Θάσιοι δεν είχαν εμπιστοσύνη στους δικηγόρους, γι' αυτό ο δικηγόρος Καβάλας Ι. Α. Αναστασιάδης, που διορίστηκε πληρεξούσιος από το Φίλιππο Α. Κρητικό και Ματθαίο Χ' Γεωργίου για να υποστηρίξει υπόθεσή τους στο ποινικό τμήμα του Εφετείου Θεσ/νίκης, σ' έφεση που άσκησε ο εισαγγελέας Θεσ/νίκης κατά αθωωτικής απόφασης του Πλημμελειοδικείου Θάσου, υπόσχεται με το από 24-5-1896 έγγραφό του να μεταβεί στη Θεσ/νίκη, να συνεργαστεί και να διαφωτίσει το συνάδελφό του στη Θεσ/νίκη, που θα παρακολουθεί την υπόθεση, και σε περίπτωση επιστροφής της υπόθεσης στο Πρωτοδικείο Θάσου θα ήταν υποχρεωμένος να μεταβεί και να υπερασπίσει τους πελάτες του στη Θάσο³⁴.

Ο ίδιος δικηγόρος Ι. Α. Αναστασιάδης σ' άλλη υπόθεση ως πληρεξούσιος του πρακτικού ιατρού Αναστάσιου Αναστασιάδη και Φίλιππου Κρητικού με την από 4-5-1896 επιστολή του ενημερώνει τους πελάτες του ότι ακυρώθηκε η πρωτόδικη απόφαση στο Εφετείο Θεσ/νίκης, γιατί ήταν συνταγμένη στην ελληνική γλώσσα. Η υπόθεση, χωρίς να προσδιορισθεί, κρατήθηκε από το Εφετείο να εκδικασθεί κατ' ουσία. Στην επανάληψη της δίκης έπρεπε να παραστεί και ένας απ' αυτούς που υπέγραψαν το πληρεξούσιο, γιατί σ' αντίθετη περίπτωση δε θα μπορούσε να γίνει δεκτός ούτε ο δικηγόρος³⁵. Οι πληροφορίες αυτές διαφωτίζουν τον τρόπο της λειτουργίας του Εφετείου Θεσ/νίκης και μας οδηγούν στο ασφαλές συμπέρασμα ότι η εισαγωγή της τουρκικής γλώσσας στο Πρωτοδικείο της Θάσου ήταν απόρροια των αποφάσεων του Εφετείου Θεσ/νίκης. Έτσι ανατρέπεται η πληροφορία που έφερε τον πρόεδρο

33. Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ. 169-170.

34. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 4.

35. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 5.

Ναζίφ εφέντη, που δεν ήξερε την ελληνική γλώσσα, να εισάγει την τουρκική γλώσσα στο Δικαστήριο της Θάσου με δική του πρωτοβουλία³⁶.

Στο Εφετείο Θεσ/νίκης αναφέρεται και μια άλλη επιστολή που έστειλε ο δικηγόρος Ι. Α. Αναστασιάδης, στις 17-1-1898, στον πρακτικό ιατρό Αναστάσιο Αναστασιάδη. Από την επιστολή αυτή μαθαίνουμε για το αποτέλεσμα της έφεσης που είχε ασκήσει ο εισαγγελέας Θεσ/νίκης κατά της αθωωτικής απόφασης του Πρωτοδικείου Θάσου. Μετά την απαλλακτική απόφαση και του Εφετείου ο δικηγόρος ζητεί από τους πελάτες του να του δώσουν τις 14 λίρες που είχαν συμφωνήσει με το από 24-4-1896 συμφωνητικό τους. Για να μη καθυστερήσει μάλιστα η πληρωμή του ο δικηγόρος εκφοβίζει τους πελάτες του με το Θεσσαλονικιό συνάδελφό του, μήπως «προβεί εκείθεν εις τι δυσάρεστον διάβημα»³⁷.

V. Μικτά Εκκλησιαστικά Δικαστήρια

Οι δικαστικές αρμοδιότητες των μητροπολιτών πάνω σε υποθέσεις διαζυγίων και κληρονομικών διαφορών συνεχίστηκαν και κατά την περίοδο αυτή. Σε κάθε χωριό της Θάσου λειτουργούσε Μικτό Εκκλησιαστικό Δικαστήριο, που συμμετείχε στη σύνθεσή του ο μητροπολίτης ως πρόεδρος ή ο αντιπρόσωπος αυτού, όταν απουσίαζε, και ως μέλη καταξιωμένα πρόσωπα λαϊκών και κληρικών που ενέπνεαν εμπιστοσύνη. Ο μητροπολίτης περνούσε κατά την περίοδο αυτή μια φορά το χρόνο από κάθε χωριό για να δικάσει υποθέσεις της δικαιοδοσίας του. Η επίσκεψη αυτή γινόταν συνήθως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Αναφέρονται, όμως, και περιπτώσεις μετάβασης του μητροπολίτη Μαρωνείας στη Θάσο και σε διαφορετικούς μήνες προκειμένου να δικάσει υποθέσεις απ' όλη τη Θάσο σε χωριό που καθόριζε εκείνος. Ενδεικτικά αναφέρουμε την από 13-10-1895 απόφαση του Μ.Ε. Δικαστηρίου Σωτήρος, που εκδόθηκε ύστερα από ανακοπή του Γεωργίου Σλάβου κατά της από 26-8-1895 πρωτόδικης απόφασης του Μ.Ε. Δικαστηρίου Κάστρου³⁸. Το ίδιο και η υπόθεση της Ευφημίας Θεοδώρου, από την Παναγία, που η απόφαση εκδόθηκε από το Μ.Ε. Δικαστήριο του Λιμένα στις 22-10-1895³⁹. Και οι δύο αυτές αποφάσεις εντυπωσιάζουν με το σκεπτικό τους και με την καλή διατύπωση των νοημάτων τους. Είναι σωστά τεκμηριωμένες.

36. Βλ. Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, *Ιστορία της Θάσου 1453-1912*, σ. 162.

37. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 11.

38. Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, *Η απονομή...*, «Θασιακά», τ. 6 (1989), σ. 204 και τ. 5 (1988), σ. 203-206, όπου δημοσιεύεται η απόφαση.

39. Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, *ό.π.*, τ. 6 (1989), σ. 204.

Τις αποφάσεις των Μ.Ε. Δικαστηρίων αυτής της περιόδου τις παρακολουθούμε μέσα από δύο κώδικες που μας έχουν διασωθεί. Ο ένας είναι ο κώδικας των πρακτικών «του εν Κάστρω Μ. Εκκλησιαστικού Δικαστηρίου», που περιέχει αποφάσεις των ετών 1895-1908, και ο άλλος του Κάτω Θεολόγου και περιέχει αποφάσεις των ετών 1895-1910. Το περιεχόμενο του πρώτου κώδικα συνοπτικά παρουσιάζεται από τον κ. Κώστα Χιόνη στην εργασία του «η απονομή της δικαιοσύνης στη Θάσο κατά την τουρκοκρατία»⁴⁰, ενώ ο δεύτερος κώδικας χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στην παρούσα εργασία μου. Από την ανάγνωση του δεύτερου κώδικα διαπιστώνεται ότι τα Μ.Ε. Δικαστήρια καταβάλλουν κάθε προσπάθεια για τη διατήρηση του γάμου και της οικογένειας και εξαντλούν κάθε μέσο, πριν προχωρήσουν στην έκδοση του διαζυγίου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Ελένης Ζωγράφου, η οποία ζήτησε με την υπ' αριθ. 53 /26-7-1895 αγωγή της διαζύγιον από το σύζυγό της Γεώργιο Τινέντζο, επειδή συνέχεια την έδερνε και την έβριζε. Το Δικαστήριο τελικά στην από 29-7-1895 συνεδρίασή του ενέκρινε «*ίνα προτρέψη τους συζύγους εις ειρήνευσιν. Της Ελένης όμως διαρρήδην αρνουμένης πάντα συμβιβασμόν έθεσεν αυτούς εις εξάμηνον απ' αλλήλων τοπικήν διάστασιν μέχρις ου μεταμεληθέντες και εξαναγκασθέντες συμβιβασθώσιν*»⁴¹. Στην περίπτωση της υπ' αριθ. 54 /28-7-1895 αγωγής του Νικολάου Ιωάννου, που ζήτησε ή να επιστρέψει η σύζυγός του Δέσποινα Μαντέχου στη συζυγική της εστία, που την εγκατέλειψε, ή να εκδοθεί διαζύγιο σε βάρος της, το Δικαστήριο «*προέτρεψε τους διαδίκους εις ειρήνευσιν της συζύγου όμως αρνουμένης και δηλωσάσης ότι κατ' ουδένα τρόπον στέργει ίνα συμβιώση μετά του τοιούτου ανδρός ενεκρίθη όπως φυλακισθή η γυνή προσωρινώς εις την οικίαν ενός ιερέως επί τη ελπίδι μεταμελείας· την δε περαιτέρω απόφασιν ανέβαλεν εις άλλην συνεδρίασιν*»⁴². Στην από 1-8-1895 επανάληψη της δίκης η γυναίκα επέμενε στην άρνησή της και εδήλωσε μάλιστα «*ότι οποιαδήποτε και οσαυδήποτε ποινά και αν τη επιβληθώσι, είναι πρόθυμος ίνα τας υποστή, μόνον αποστέργει ίνα ακολουθήση τω ανδρί αυτής*», το δε Δικαστήριο, αφού εξήντλησε όλα τα μέσα για να πείσει τη σύζυγο να ακολουθήσει τον άνδρα της, αποφάσισε παμψηφεί τη διάζευξη «*εξυπαιτιότητος της γυναικός ως αρνουμένης αναιτίως και ισχυρογνωμόνως ίνα ακολουθήση τω ανδρί αυτής και ματαιούσης ούτως τον θεσμόν του γάμου και καταδικάζει αυτήν εις τα δικαστικά έξοδα και τέλη ανιόντα εις γρ. 250...*». Το αιτιολογικό της απόφασης εντυπωσιάζει με το σκεπτικό του που είναι σωστά διατυπωμένο: «*Επειδή αι επί*

40. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ. 204-207.

41. Βλ. Κώδικα αποφάσεων Μ.Ε. Δικαστηρίου Θεολόγου, σ. 3.

42. Βλ. Κώδικα αποφάσεων Μ.Ε. Δικαστηρίου Θεολόγου, σ. 4-5.

εξαιτίαν επανειλημμένα προτροπαί και παραινήσεις του τε δικαστηρίου και της προεστοδημογεροντίας ουδόλως ίσχυσαν ίνα σωφρονίσωσι την δύστροπον ταύτην γυναικα και πείσωσι αυτήν να ακολουθήσει τω αναιτίω αυτής ανδρί, ζητούντι αυτήν, επειδή αι υπό της γυναικός προβαλλόμενοι δικαιολογητικοί λόγοι όλως αβάσιμοι και ανύπαρκτοι εξελέγχθησαν, επειδή η επί εξαετίαν αδικαιολόγητος άρνησις της γυναικός ίνα ακολουθήση τω νομίμω ανδρί αυτής και συζήση μετ' αυτού δεν ανταποκρίνεται προς τον θεσμόν του γάμου, όστις εστίν συγκλήρωσις του βίου παντός θείου και ανθρωπίνου δικαίου κοινωνίας, επειδή η τελευταία αίτησις του ενάγοντος περί διαζεύξεως δικαία και νόμιμος τυγχάνει, καθότι αι μικραί τοπικαί διαστάσεις και ανακωχαί ουδέν το πρακτικόν απέφερον αποτέλεσμα...»⁴³.

Στην περίπτωση της Αννούδας Ευστρατίου, που ζήτησε διαζύγιο με την από 31-7-1895 αγωγή της, γιατί ο άνδρας της ήταν εριστικός και «εφωράθη ως κλέπτης», το Δικαστήριο με την από 1-8-1895 απόφασή του απέρριψε την αίτησή της, επειδή ο λόγος της κλοπής δεν προβλεπόταν από το νόμο ως λόγο διάζευξης και η «προσαπτομένη κατηγορία δεν απεδείχθη επαρκώς», γι' αυτό συστήθηκε στη σύζυγο ν' ακολουθήσει τον άνδρα της, γιατί σε περίπτωση απειθείας της θα την τιμωρούσαν σύμφωνα με το νόμο⁴⁴.

Η προσπάθεια της διάσωσης του γάμου επιχειρείται και σε περιπτώσεις αποδεδειγμένων εξωσυζυγικών σχέσεων, όπως είναι η περίπτωση του Δημητρίου Κόνσουλα, όπου η σύζυγός του είχε συνάψει αθεμίτους σχέσεις με ξένους και απέκτησε μάλιστα και τέκνον «εξ αλλοτρίων σπερμάτων», το Δικαστήριο με την από 31-7-1895 απόφασή του «προέτρεψε τον ενάγοντα όπως εκ καθήκοντος χριστιανικού και ελπίδι διασώσεως αυτής εκ σκολιάς οδού συγκατατεθή ίνα την παραλάβη έτι άπαξ και συζήση μετ' αυτής, υπισχνουμένης επισήμως μεταβολήν βίου και πίστιν εις αυτόν, αλλά τον ενάγοντος μένοντος αμεταπείστου και αδυσωπήτου, εγκρίνεται παμψηφεί η απ' αλλήλων διάζευξις εξ υπαιτιότητος της συζύγου, παραβάσης την συζυγικήν πίστιν...»⁴⁵.

Στον κώδικα του Μ.Ε. Δικαστηρίου Θεολόγου καταχωρούνται και αποφάσεις που αναφέρονται σε κληρονομικές διαφορές. Με την από 10-8-1899 απόφασή του επιλύεται η διαφορά που υπήρχε ανάμεσα στους κληρονόμους του Σταματίου Μαραγιάννη⁴⁶.

Τα Μ.Ε. Δικαστήρια που λειτουργούν αυτήν την περίοδο οργανώνονται

43. Βλ. Κώδικα αποφάσεων Μ.Ε. Δικαστηρίου Θεολόγου, σ. 7-8.

44. Βλ. Κώδικα αποφάσεων Μ.Ε. Δικαστηρίου Θεολόγου, σ. 6-7.

45. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 2.

46. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 12.

καλύτερα από το 1896, όπου με πατριαρχική εγκύκλιο καταρτίζονται δύο ξεχωριστά δικαστήρια *αήτοι πνευματικού με εξ ιερέων αποκλειστικώς συγκειμένου προς εκδίκασιν των καθαρώς πνευματικής φύσεως υποθέσεων, το δε μικτού προς εκδίκασιν των υλικότερας φύσεως υποθέσεων*⁴⁷.

Οι μητροπολίτες Μαρωνείας συνεχίζουν να παίζουν σημαντικό ρόλο στα κοινοτικά και πολιτικά πράγματα του νησιού και κατά τους χρόνους της σύγκρουσης των κατοίκων της με την αιγυπτιακή διοίκηση. Μια σειρά ανέκδοτων εγγράφων, που δημοσιεύουμε στο Παράρτημά μας, αποδεικνύουν αυτή την αλήθεια. Γνωρίζουν τους προεστούς και προκρίτους των χωριών και αλληλογραφούν μαζί τους, όταν παρίσταται ανάγκη. Οι προεστοί σ' αυτόν απευθύνονται και απ' αυτόν ζητούν οδηγίες. Για την υπογραφή κάποιου συμβολαίου ο προεστώς του Κάστρου ανέμενε τη συμβουλή του μητροπολίτη Μαρωνείας Ιωακείμ⁴⁸. Για την προστασία των ορφανικών περιουσιών ο μητροπολίτης καθιστά πληρεξουσίους τους προέδρους των εγχωρίων ορφανοεπιτροπών⁴⁹. Μερικές επιστολές μητροπολιτών δείχνουν την οικειότητα που είχαν με ορισμένους Θασίους⁵⁰. Αυτή η γνωριμία τους με προκρίτους τους παρέσυρε καμιά φορά και σε λανθασμένες αποφάσεις. Πολλές φορές επηρέαζαν τις αποφάσεις και οι προύχοντες που συμμετείχαν στη σύνθεση των Μ.Ε. Δικαστηρίων. Μια τέτοια απόφαση αποτελεί η από 2-8-1897 απόφαση του Μ.Ε. Δικαστηρίου Κάστρου, όπου ο πρόκριτος του Κάστρου Γιαννάκης Αυγουστή απαλλάχτηκε, ενώ ως εγγυητής έπρεπε να πληρώσει 4.925 γρόσια⁵¹. Ο ίδιος ο Γιαννάκης Αυγουστής, επειδή πίστευε ότι θα έχανε την υπόθεση και θα προέβαινε η αντίδικος, πρώην νύφη του, σε κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων του για την είσπραξη του οφειλόμενου ποσού, μετέβη στο Λιμένα και μεταβίβασε επίσημα όλη την περιουσία του στους δύο γαμπρούς του⁵², προκειμένου ν' αποφύγει την εκτέλεση της κατάσχεσης.

Αποφάσεις Μ.Ε. Δικαστηρίων μπορούσαν ν' αλλάξουν, όταν μετανουούσαν εκείνοι που έσφαλαν. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η από 18-8-1904 απόφαση του Μ.Ε. Δικαστηρίου Κάστρου, που εκδόθηκε κατά του Γεωργίου Καναρά, ο οποίος είχε εκδιωχθεί από την πατρική οικία του για ανάρμοστη και

47. Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., τ. 6 (1989), σ. 205.

48. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 3.

49. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 8, όπου ο ιατρός Αναστάσιος Αναστασιάδης εξουσιοδοτείται να παρίσταται ως πληρεξούσιος ενώπιον παντός αρμοδίου δικαστηρίου για την προστασία ορφανικών υποθέσεων.

50. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 9.

51. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 10.

52. Βλ. *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, Το αρχείο της οικογένειας Βαγγέλη Σταμπούλη, περ. «Θασιακά», τ. 8 (1992-93), σ. 182.

υβριστική συμπεριφορά προς τους γονείς του. Η απόφαση τροποποιήθηκε μετά από τη μεταμέλεια και τη συγνώμη που ζήτησε ο γιος από τον πατέρα⁵³.

Οι αποφάσεις των μητροπολιτών θα έπρεπε να εκτελεσθούν. Μερικές φορές όσοι έχαναν δεν ήθελαν να συμμορφωθούν με τις αποφάσεις. Γι' αυτό η δημογεροντία Κάστρου, προκειμένου να εκτελεσθεί η απόφαση του μητροπολίτη σε βάρος του Παναγ. Δ. Καρτάλη, ζητεί παρέμβαση του Ιζέτ πασά, μουτσαρίφη Θάσου⁵⁴.

Οι μητροπολίτες Μαρωνείας επιθυμούσαν να χρησιμοποιούν στη σύνθεση των Μ.Ε. Δικαστηρίων πρόσωπα «διακρινόμενα επί νομαμαθεία, ευθιδικία και αμεροληψία», γι' αυτό απευθύνονταν στους μουχταροδημογέροντες και προκρίτους των χωριών για να του υποδείξουν τέτοια κατάλληλα πρόσωπα⁵⁵.

VI. Διαπιστώσεις - συμπεράσματα

Από τα στοιχεία που παραθέσαμε διαπιστώνεται ότι μια από τις βασικές αιτίες της σύγκρουσης Θασίων και αιγυπτιακής διοίκησης κατά την περίοδο αυτή είναι και ο τρόπος απονομής της δικαιοσύνης. Η μη σύγκληση της Γενικής Συνέλευσης, η επαναφορά των δικαστικών τελών και ιδιαίτερα η εισαγωγή της τουρκικής γλώσσας στο Πρωτοδικείο Θάσου όξυναν την κρίση που υπήρχε και οδήγησαν τα πράγματα στη σύγκρουση και στην πολιτειακή αλλαγή του 1902.

Οι Τούρκοι εκμεταλλεύτηκαν την κατάσταση που δημιουργήθηκε και υποσχόμενοι στους Θασίους τα παλιά προνόμιά τους κατέλαβαν το νησί. Δεν τήρησαν, όμως, τις υποσχέσεις τους. Ούτε τα προνόμια που είχαν καταργηθεί από τους Αιγυπτίους επανέφεραν, ούτε υλοποίησαν την υπόσχεσή τους για σύσταση Ειρηνοδικείων σε χωριά της Θάσου. Το μόνο που άλλαξε ήταν ο τρόπος της εκλογής των παρέδρων του Πρωτοδικείου. Το αίτημα των Θασίων για αντικειμενικότητα και ευθυδικία των κριτών εύρισκε περισσότερο ανταπόκριση στα Εκκλησιαστικά Δικαστήρια παρά στο Πρωτοδικείο Θάσου.

Από έγγραφο που δημοσιεύουμε αποδεικνύεται ακόμα ότι η εισαγωγή της τουρκικής ως γλώσσας του Δικαστηρίου δεν οφειλόταν σ' αυθαίρετη ενέργεια του προέδρου του Πρωτοδικείου Ναζίφ εφέντη, αλλά ήταν απόρροια των αποφάσεων του Εφετείου Θεσ/νίκης, που δε δεχόταν αποφάσεις συντεταγμένες στην ελληνική γλώσσα⁵⁶.

53. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 14.

54. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 16.

55. Βλ. Παράρτημα, αριθ. εγ. 15.

56. Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω το γυμνασιάρχη κ. Κων/νο Χιόνη για το αρχαιακό υλικό που φωτοτύπησε και έθεσε στη διάθεσή μου, καθώς και για τα άλλα στοιχεία που μου υπέδειξε και που βοήθησαν στην ολοκλήρωση της εργασίας μου.